

Ihmisoikeudet ja YK: Tasapainottelua jäsenmaiden intressien ja yleismaailmallisuuden periaatteen kesken?

Anna Kronlund¹

Ihmisoikeudet ovat keskeinen osa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) arvoja ja koko sen olemassaolon perustaa. Ihmisoikeusnormiston lähtökohtana pidetään YK:n yleismaailmallista ihmisoikeuksien julistusta vuodelta 1948, yhdessä myöhemmin hyväksytyjen kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien (engl. *International Covenant on Civil and Political Rights*, suom. KP-sopimus) sekä sosiaalisten, taloudellisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimusten kanssa (engl. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, suom. TSS-sopimus). Ihmisoikeuksia määrittävä periaate on käsitys universalismista. Artikkelissa selvitetään, miten universalismia käytetään tai siihen viitataan ihmisoikeuksia koskevassa poliittisessa keskustelussa YK:ssa. Vaikka universalismin periaate on yleisesti hyväksytty, universalismin käsite on edelleen epämääräinen ja sitä käytetäänkin usein keskustelussa erilaisin merkityksin. Artikkelissa tarkastellaan ihmisoikeuskeskusteluja etenkin yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen yhteydessä 1940-luvun loppupuolella ja myöhemmin vuonna 2006 perustetun YK:n ihmisoikeusneuvoston yhteydessä. Valtioilla on tapana vedota joko suvereniteettiinsä tai erityisasemaansa ja samalla arvottaa tai olla noudattamatta ihmisoikeuksia tai niiden täytäntöönpanoa. Samanaikaisesti valtiot ovat sitoutuneet ihmisoikeuksien universalismin periaatteeseen ja ihmisoikeuksien edistämiseen sekä suojeluun kansainvälisesti, jolloin suvereenit valtiot ovat keskiössä.

Asiasanat: ihmisoikeudet, politiikka, suvereniteetti, universalismi, Yhdistyneet kansakunnat, yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus

Johdanto

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) nykyisen pääsihteerin António Guterresin (2020, 1) mukaan ihmisoikeuksien edistämisestä huolimatta niihin liittyy edelleen haasteita ja ”ihmisoikeusagenda instrumentalisoidaan poliittisiin tarkoituksiin”. Ihmisoikeudet ovat sosiaalinen konstruktio, jossa eri toimijat antavat oikeuksille erilaisia merkityksiä (Halme-Tuomisaari 2011). Kansainvälisenä ja YK:n jäsenmaiden hyväksymänä periaatteena ihmisoikeudet kuitenkin kietoutuvat universalismin eli yleismaailmallisuuden ideaan. Ihmisoikeuksien universalismille on keskeistä, että ihmisoikeudet perustuvat synnynnäiseen ihmisarvoon (engl. *dignity*) ja ovat siten riippumattomia eri yhteisöjen poliittisesta, oikeudellisesta tai kansainvälisestä statuksesta. Universalismin näkökulmasta ihmisoikeudet kuuluvat kaikille vastakohtana erilaisille ajatuksille tai kriteereille ulossulkemisesta tai erottelusta. Täten ei myöskään välttämättä ajatella tarvittavan mitään erilaista määrettä (kuten ihmisarvo) ihmisoikeuksien toteuttamiseksi. Universalismi voidaankin nähdä ideologisena käsitteenä, joka muodostaa ihmisoikeuksien perustan, tai vaihtoehtoisesti ihmisoikeuksien normatiivisena kuvauksena. Ihmisoikeuksia koskevana periaatteena universalismi voidaan tiivistää ajatukseen, että ihmisoikeudet kuuluvat kaikille ja niitä tulisi universaalisti edistää ja suojella, jolloin myös kansainvälisen yhteisön, tässä tapauksessa erityisesti YK:n, rooli korostuu.

1 YTT, dosentti, yliopistonlehtori, Turun yliopisto, <anna.kronlund@utu.fi>

Lähtökohtaisesti käsitteet ovat kuitenkin kiistanalaisia ja YK:n jäsenmailla on hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, mitä ihmisoikeuksien universalismi itse asiassa tarkoittaa. On katsottu, että universalismi ei kerro mitään ihmisoikeuksien sisällöstä vaan lähinnä niiden periaatteesta (ks. Donnelly 2007). Usein universalismi liitetäänkin myös ihmisoikeuksia koskeviin periaatteisiin jakamattomuudesta ja ei-hierarkkisuuudesta. Valtiot voivat kuitenkin pyrkiä haastamaan ihmisoikeuksia sekä samanaikaisesti ajamaan omia normejaan suvereniteetista tai kulttuurisen relativismin huomioimisesta, minkä nähdään rapauttavan ajatusta universaaleista oikeuksista. Vuonna 2018 julkaistussa aihetta koskevassa YK:n erityisraportoijan raportissa mainitaan, miten universalismia pyritään retorisesti uudelleenmäärittelemään ikään kuin ”yleisesti hyväksyttäväksi” periaatteeksi, joka mahdollistaa ulossulkemisen, jos kaikki eivät hyväksykään oikeuksia samalla tavalla (ks. UNGA 2018). YK:n eri jäsenvaltioiden suhtautuminen ihmisoikeuksiin ilmentää universalismin määrittelyyn liittyvää poliittista keskustelua, jonka lähtökohtana voidaan pitää yleismaailmallista ihmisoikeuksien julistusta. YK:lla on tietty mandaatti koordinoida toimintaa ja edistää normeja, mutta kuten pääsihteerin Guterres ihmisoikeusneuvostossa pitämässään puheenvuorossa keväällä 2024 totesi, ”valtioilla on ensisijainen vastuu suojella ja edistää ihmisoikeuksia” (Guterres 2024), jolloin valtioiden näkemykset universalismista ovat kiinnostava tarkastelun kohde. Universalismin tulkinta käsitteenä edellyttää sen kiistanalaisuuden, kontingenttiuden ja eriävien näkemysten huomioimista (käsitteiden analyysistä, esim. Freedon 1998).

Artikkelin tutkimuskysymyksenä onkin, *miten ihmisoikeuksien universalismia tulkitaan ja siihen viitataan Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen keskusteluissa*. Lähtökohdan inspiraationa on ollut Quentin Skinnerin (1978, xv) ajatus siitä, että tulkittavat kysymykset nousevat poliittisen elämän kontekstista, jolloin jonkin tyyppisistä kysymyksistä tulee problemattisia ja vastaavasti toisista kysymyksistä debattia määrittäviä kysymyksiä. Kari Palosen (2005) tulkinnan mukaan Skinnerin ideana oli tarkastella politiikan teoreetikkoja poliitikoina, jonka perusteella poliitikkoja voitaisiin siten tarkastella myös teoreetikoina. Artikkelin kiinnostuksen kohteena on tarkastella poliittisten toimijoiden universalismiin liittyviä käsityksiä tietyssä poliittisessa kontekstissa.

Artikkelissa tarkastellaan universalismia kahtena eri ajankohtana ja kahdessa YK:n ihmisoikeuksia koskevassa keskustelussa. Ensin tarkastelun kohteena ovat YK:n yleiskokouksen ihmisoikeusjulistusta koskevat keskustelut² vuonna 1948. Tuolloin keskiössä oli löytää kaikkien hyväksyttävissä oleva ratkaisu, joka jättäisi kuitenkin tilaa kompromisseille viittaamalla ihmisoikeuksiin aiemmasta poikkeavalla, muttei kokonaan erillisellä tavalla. Ihmisoikeusjulistuksen yhteydessä kyse oli kokonaan uudesta agendakysymyksestä, jonka katsottiin olevan poliittinen ja joka mahdollisti ihmisoikeuksien käsittelyn kansainvälisellä tasolla. Toisen tarkastelukohteen muodostavan ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä vuonna 2006 ihmisoikeuksien universalismi oli edelleen keskeinen periaate etenkin ihmisoikeuksien edistämisen ja suojelun näkökulmasta mutta myös ihmisoikeusinstituution näkökulmasta, jonka voidaan nähdä olevan jatkumo Wienin ihmisoikeuksia koskeneelle kokoukselle, johon viitataan artikkelissa hieman myöhemmin.

2 Aineiston kannalta huomionarvoista on, että vuoden 1948 keskustelut on julkaistu *meeting record summary* -muodossa, joka tarkoittaa ei-sanatarkkaa pöytäkirjaa, erotuksena vuoden 2006 tarkastellusta pöytäkirjasta.

Vaikka tutkimuksen aikarajaus on tietyllä tapaa keinotekoinen, sekä yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistusta koskeva yleiskokouksen keskustelu että myöhemmin ihmisoikeusneuvostoa koskeva yleiskokouksen keskustelu ilmentävät kansainvälisen yhteisön ja YK:n jäsenmaiden näkemystä ihmisoikeuksien tilasta ja niihin liittyvistä kysymyksistä. Tarkastelemalla eri ajanjaksoja artikkelissa pyritään hahmottelemaan käsitystä ihmisoikeuksien universalismista tietyssä poliittisessa kontekstissa universalismin periaatteen tai käsitteen yleistämisen sijaan. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus itsessään korostaa universalismia, jonka johtolauseessa todetaan ”ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen [annettavan] kaikkien kansojen ja kaikkien kansakuntien tavoiteltavaksi asiaksi” (ks. Ulkoministeriö 2024). Samaisen dokumentin ensimmäisessä artiklassa huomioidaan ihmisten synnynnäinen vapaus, tasa-arvo ja yhtäläiset oikeudet viitaten universalismiin liitettyyn käsitykseen ihmisoikeuksista.

Artikkelin aineistoa on luettu laadullisen tekstianalyysin ja käsitetutkimuksen keinoin edellä mainituista lähtökohdista. Koska kyse on yleiskokouksessa käydyistä keskusteluista, kaikilla mailla on ollut mahdollisuus käyttää puheenvuoroja, vaikka jäsenmäärältään YK oli tietysti vuonna 1948 paljon suppeampi. Analyysin pohjana on käsitys valtioiden välisestä kielenkäytöstä ja siihen sisältyvistä käsitteistä, jotka ovat seurausta retorisisista valtakamppailuista, joissa osa argumenteista jää voitolle, toiset häviävät ja osa käsitteistä hylätään ja toisia muutetaan (vrt. Roshchin 2017). Teoreettinen viitekehys nojaa olemassa olevaan tutkimuskirjallisuuteen universalismista ja ihmisoikeuksista, sekä ihmisoikeuksiin sosiaalisen konstruktivismiin näkökulmasta, jonka taustalla on ajatus siitä, että normit ovat jatkuvasti muutoksessa (vrt. esim. Björkdahl 2002).

Susan Waltzin (2001, 45) mukaan ihmisoikeuksien julistus oli ensisijaisesti poliittinen projekti, joka viittasi koordinoituihin pyrkimyksiin rakentaa julkinen ja maailmanlaajuinen yhteisymmärrys ihmisoikeuksien ideasta, mukaan lukien poliittiset strategiat, diplomaattiset aloitteet, tiettyjä periaatteita koskevat sopimukset ja lopulta kansainvälinen sopimus. Aiemmassa kirjallisuudessa on tunnistettu eri toimijoiden, mukaan lukien pienten valtioiden (esim. ma.) tai kansalaisjärjestöjen (esim. Morsink 2000) merkitys ihmisoikeusjulistuksen laatimisen yhteydessä. YK:n tasolla ihmisoikeuksia käsitellään monella eri foorumilla ja keskusteluun voivat osallistua eri tahot. Esimerkiksi ihmisoikeusneuvostossa myös tarkkailijajäsenet tai kansalaisjärjestöt voivat käyttää puheenvuoron. Tämän artikkelin aineistona ovat yleiskokouksen pöytäkirjat kahdessa erityisessä kontekstissa (ihmisoikeuksien julistuksen perustamisen sekä ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä), jotka rajaavat keskusteluun osallistuvien joukkoa. On siten olennaista huomauttaa, että artikkelin analyysi tuo yhden näkökulman universalismin tulkintaan.

Artikkelissa käsitellään seuraavaksi ihmisoikeuksia ja käsityksiä suvereniteetista kontekstina keskusteluille. Tämän jälkeen esitellään ihmisoikeuksien politiikkaa ja universalismia artikkelin teoreettisena viitekehysenä. Varsinaisessa ensimmäisessä empiirisessä luvussa tarkastellaan YK:ssa käytyjä poliittisia keskusteluja ihmisoikeusjulistuksesta vuonna 1948. Empiiristä lukua seuraa lyhyt katsaus universalismin periaatteen toteutumisesta suhteessa ensimmäisiin ihmisoikeussopimuksiin ja Wienin ihmisoikeuskonferenssiin, jossa universalismi oli keskeinen teema. Artikkelin toisessa empiirisessä osassa analysoidaan YK:n ihmisoikeusneuvoston perustamiseen liittyviä keskusteluja ihmisoikeuspolitiikan ja universalismin näkökulmasta, jolloin fokus

on ihmisoikeuksien täytäntöönpanossa normien sisällön määrittämisen sijaan. Lopuksi päätelmissä pohditaan universalismin eri merkityksiä YK:n ihmisoikeuskeskustelussa ihmisoikeusjulistuksen laatimisen aikaan ja myöhemmin ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä.

Ihmisoikeudet ja suvereniteetti

Suvereniteetti käsitetään usein puuttumattomuudeksi maiden sisäisiin asioihin, minkä voidaan katsoa olevan ristiriidassa kansainvälisten instituutioiden vahvistumisen ja ihmisoikeuksien universalismin periaatteen kanssa (Zürn 2018, 2). Toisaalta myös suvereniteetin voidaan katsoa olevan sosiaalinen konstruktio ja siten argumentti valtion auktoriteetista, jonka laajuus ja merkitys voivat vaihdella (vrt. esim. Forsythe 2000). Kansainvälisen oikeuden sisällä ihmisoikeuksilla on kompleksinen suhde valtioihin: toisaalta valtioita tarvitaan ihmisoikeuksien toteuttamiseen ja niiden ylläpitämiseen, mutta toisaalta tämä tekee ihmisoikeuksista poliittisen ja usein politisoidun kysymyksen. Hans Kelsenin (1951, 28) mukaan YK:n peruskirjassa (1945) on sekä ihmisoikeuksia koskevia että valtioiden oikeuksia koskevia provisioita, eikä peruskirja itsessään anna kovin tarkkoja vastauksia YK:n tehtäviin ihmisoikeuksien saralla. YK:n peruskirja valtuutti YK:n ihmisoikeuskomission edistämään ihmisoikeuksia tarkentamatta kuitenkaan erikseen, mitä nämä oikeudet olivat (Alston & Mégret 2020, 8).

YK:n peruskirja nojaa myös valtioiden suvereniteetin tunnistamiseen, ja esimerkiksi peruskirjan artiklassa 27 mainitaan YK:n puuttumattomuus valtioiden sisäisiin asioihin. YK:n peruskirjassa on kuitenkin useita ihmisoikeuksiin viittaavia kohtia aina esipuheesta ensimmäiseen artiklaan sekä myöhemmin esimerkiksi YK:n toimielinten kohdalla (mm. yleiskokous ja talous- ja sosiaali-neuvosto). Siten Hurst Hannumin (2012, 62) tulkinnan mukaan ihmisoikeudet eivät kuulu niihin valtioiden sisäisiin asioihin, joihin YK:lla ei ole mahdollisuutta puuttua. Tätä näkökulmaa tukee myös YK:n yleiskokouksen toiminta jo varhain koskien yksittäisten maiden ihmisoikeustilanteiden huomioimista (ma.). YK:n peruskirja asettaa maille myös velvollisuuksia (vrt. ma., 62): artiklassa 55 todetaan, miten ”Yhdistyneiden kansakuntien tulee edistää: [...] c. kaikille rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon katsomatta kuuluvien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien arvossapitämistä ja kunnioittamista koko maailmassa”. Heti seuraavassa artiklassa todetaan, että ”Kaikki jäsenet sitoutuvat toimimaan yhteisesti ja kukin erikseen yhteistyössä järjestön kanssa 55 artiklassa mainittujen päämäärien saavuttamiseksi” (Yhdistyneet kansakunnat 1956).

Myöhemmin hyväksytty ihmisoikeuksien julistus tarkensi oikeuksia, joita oli tarkoitus edistää ja suojella. Julistus koostuu 30 artiklasta vaihdellen aina oikeudesta elämään ja esimerkiksi oikeudesta töihin tai vapaa-aikaan, ilmentäen hyvin erityyppisiä oikeuksia. On olennaista huomauttaa, että vaikka ihmisoikeuksien määritellään olevan poliittisia ja niillä politikoidaan tai niitä politisoidaan, tämä voidaan tulkita eri poliittikkäsityksin (ks. Palonen 2003) myös mahdollisuutena nostaa ihmisoikeudet agendalle, edistää ja suojella ihmisoikeuksia sekä tehdä uusia avauksia ihmisoikeuksia koskien.

Valtioiden rooli on edelleen keskeinen ihmisoikeuksissa ja siten suvereniteetin voidaan katsoa myös tukevan ihmisoikeuksien edistämistä ja suojelua. Ihmisoikeuksien institutio-nalisointi on johtanut siihen, että valtiot ovat myös vastuussa toimistaan kansainväliselle

yhteisölle, erityisesti kansainvälisten ihmisoikeussopimusten hyväksymisen myötä. YK:ssa on myös edistetty normeja, kuten suojeluvastuun periaatetta, joka voi tarvittaessa oikeuttaa suvereniteetin loukkauksen tai rajoittamisen. Erityisesti vuoden 1948 ihmisoikeusjulistuksen voidaan katsoa muuttaneen diskursssia: ihmisoikeuksista tuli yhä enemmän kansallisen ja valtiokeskeisyyden sijaan myös kansainvälinen ja supranationaalinen kysymys.

Ihmisoikeuksien politiikka, universalisuus ja partikulaarisuus

Ihmisoikeudet YK:ssa

YK:n ihmisoikeusnormisto perustuu etenkin vuonna 1948 yleiskokouksessa hyväksytyyn yleismaailmalliseen ihmisoikeusjulistukseen (engl. *Universal Declaration of Human Rights*) ja myöhemmin hyväksytyihin sopimuksiin, ihmisoikeusmekanismeihin ja YK:n alaisiin instituutioihin. Yhteisesti sovitut normit legitimoivat ihmisoikeuksia normien sisällön kautta, mutta samalla ne toimivat rajoitteena ja määrittelevät YK:n jäsenmaiden toimintatilaa ihmisoikeuskysymyksissä. Esimerkiksi ihmisoikeusneuvoston päätöslauselmista voidaan myös äänestää, vaikka ne eivät ole sellaisenaan oikeudellisesti maita sitovia. Äänestykset saattavat heijastella eroja myös alueellisten tai muiden ryhmien, kuten Pohjoismaiden, sisällä tietyissä ihmisoikeuskysymyksissä (ks. Creutz 2021; myös Ramcharan 2011 ihmisoikeusneuvoston ”lainsäädännöllisestä” roolista).

Oikeuksien merkitys ja vaikutusvoima riippuvat erilaisista institutionaalisista, historiallisista ja kulttuurisista tekijöistä. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus korostaa nimensä mukaisesti ihmisoikeuksien universalismia.³ Ihmisoikeuksien niin kutsuttu *International Bill of Rights* perustuu vuoden 1948 julistukseen mutta myös myöhempiin sopimuksiin kansalaisoikeuksista ja poliittisista oikeuksista (engl. *International Covenant on Civil and Political Rights*, suom. KP-sopimus) sekä taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista (engl. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, suom. TSS-sopimus).

Suurin osa maailman maista on ratifioinut keskeisimmät ihmisoikeuksia koskevat konventiot (KP-, TSS-sopimukset, lasten oikeuksia, rasismia ja syrjintää, kidutusta sekä naisten oikeuksia koskevat sopimukset). Eri maiden välillä on kuitenkin poikkeuksia ihmisoikeuksiin sitoutumisessa, ja maiden tapana on myös suhtautua sopimuksiin omilla ehdoillaan (ks. Arnold 2013) tai jättäytyä kokonaan sopimusten ulkopuolelle. Esimerkiksi Institute for Economics and Peace -ajatushautomon (2022, 21) julkaisemassa Multilateralismi-indeksi-raportissa todetaan, että vaikka maat ovat yhä enemmän ratifioineet sopimuksia, tahti on viimeisen kymmenen vuoden aikana myös hidastunut ja vuonna 2022 uusia ratifiointeja oli vain kuusi kappaletta. Myös ihmisoikeuksien universalismin periaatetta määritellään uudes-

3 YK:n ihmisoikeusjulistuksen ensimmäisen artiklan mukaan: ”Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.” Toisessa artiklassa korostetaan oikeuksia taustasta huolimatta: ”Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta. Mitään erotusta ei myöskään pidä tehdä sen maan tai alueen valtiollisen, hallinnollisen tai kansainvälisen aseman perusteella, johon henkilö kuuluu, olipa tämä alue itsenäinen, huoltohallinnossa, itsehallintoa vailla tai täysivaltaisuudeltaan minkä tahansa muun rajoituksen alainen.” (Ulkoministeriö 2024.)

taan jatkuvasti. Esimerkiksi presidentti Donald J. Trumpin ensimmäisen kauden Yhdysvallat lähestyi ihmisoikeuksien universalismin periaatetta hyvin kapeasta, luonnollisten oikeuksien näkökulmasta ja Yhdysvaltojen perustamiskauden dokumentteihin ja ajatuksiin perustuen (ks. U.S. Department of State 2020). Ihmisoikeudet heijastavat myös maiden tavoitteita YK:ssa. Esimerkiksi Ruotsin feministinen ulkopoliitiikka näkyi maan turvallisuusneuvostokaudella erityisesti sukupuoleen liittyvien kysymysten nostamisessa esiin (Samarsinghe 2018, 552).

Ihmisoikeuksien kannalta kiinnostavaa on se, miten ihmisoikeudet ovat kehittyneet ja miten oikeuksien osalta on otettu useita harppauksia: ensimmäisen ja toisen sukupolven oikeuksista on siirrytty kolmannen sukupolven oikeuksiin, joista oikeus kehitykseen on yksi esimerkki (Richardson 2015). Toisaalta taas ihmisoikeusdiskurssiin voidaan lukea myös valtaan liittyviä elementtejä tarkastelemalla paitsi sitä, kuka saa äänensä kuuluviin, myös maiden pyrkimyksiä ihmisoikeuskielen heikentämisessä tai osoittamalla tiettyjen käsitteiden ristiriitaisuus. Uusia ihmisoikeusinstrumentteja on perustettu (ml. vähemmistöjen ja vammaisten oikeuksia koskevat sopimukset), ja esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen oikeudet huomioidaan nykyisin agendalla, josta ne ovat aiemmin puuttuneet (Alston & Mégret 2020). Ihmisoikeuksien kehittäminen on tarkoittanut myös, että on tunnistettu uusia ihmisryhmiä, joiden syrjintää puretaan.⁴ YK:ssa on käyty keskustelua myös uusista oikeuksista, kuten oikeudesta puhtaaseen, terveeseen ja kestäväan ympäristöön. Ihmisoikeusneuvosto hyväksyiikin aiheetta koskevan päätöslauselman istunnossaan syksyllä 2021 (ks. UNHRC 2021c). Oikeudet eivät siten ole muuttumattomia, vaan niitä myös koko ajan määritellään uudelleen. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeusinstituutioilla on katsottu olevan mandaatti tähän. Ihmisoikeuksista onkin tullut ”kiistelty käsite” (esim. Forsythe 2000, 30). Samalla tavoin Heiner Bielefeldt (2012, 3) on huomauttanut, että ihmisoikeuksien käsite on ollut filosofisen debatin kohteena jo yli kahden vuosisadan ajan

Ihmisoikeuksista on kirjoitettu viime vuosikymmeninä laaja-alaisesti eri näkökulmista, kuten kansainvälisoikeudellisesta (esim. Buchanan 2010; Koskenniemi 2011), historiallisesta (esim. Moyn 2010; 2017), käsitteellisestä (esim. Kivistö 2012; 2013) ja ihmisoikeuksien politiikasta (esim. Vincent 2010; Etinson 2018) tai ihmisoikeusnormien näkökulmasta (esim. Tuominen 2022). Oikeuksien on oletettu olevan epäpoliittisia siinä mielessä, että ne ovat universaaleja ja näennäistotuudellisia. Ihmisoikeudet eivät ole kuitenkaan irrallaan politiikasta, koska ne edellyttävät poliittista tunnistamista ja institutionaalista hyväksyntää (Koskenniemi 2011, 136). Oikeuksien toteuttaminen perustuu kansallisvaltioiden poliittiseen tahtoon (Etinson 2018, 27) ja poliittisiin intresseihin, kuten ihmisoikeuksien kehittyminen osoittaa. Toisaalta valtioiden suvereniteetti ei välttämättä tarkoita ristiriitaa ihmisoikeuksien kanssa, vaan pikemminkin ne voidaan nähdä myös toistensa täydentäjinä, ja edelleen valtiot ovat keskiössä ihmisoikeussopimusten osapuolina.

Ihmisoikeuksiin liittyä keskeisesti lisäksi kansainvälinen oikeus ja sitä kautta sääntely. Esimerkiksi ihmisoikeusneuvoston päätöslauselmat eivät ole sellaisenaan sitovia, mutta val-

4 YK:n ihmisoikeusneuvosto perusti asiantuntijatehtävän vuonna 2016 koskien seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin suojelemista diskriminaatiolta ja väkivallalta (ks. UNHRC 2016). Asiantuntijaraportin mukaan 69 maata maailmassa kriminalisoi yhä samaa sukupuolta olevien väliset suhteet kahden aikuisen välillä (ks. UNHCR 2021d).

tiot ovat osa kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja hyväksyneet YK:n peruskirjan ja siten pyrkimyksen ihmisoikeuksien suojeluun (vrt. artikla 1, para. 3). Kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän on katsottu perustuvan normien noudattamiseen ja sitoutumiseen, jotka eivät ole suoraan täytäntöönpanokelpoisia. Kansainväliset organisaatiot, kuten YK, ovat tärkeitä foorumeja, joissa valtiot edistävät omia normitulkintojaan, osaksi koska valtiot ovat osa kansainvälisten normien kodifiointia ja niiden terävöittämistä (ks. Dukalskis 2013).

Ihmisoikeuksien universalismi, kulttuurinen relativismi, partikularismi

Yleismaailmallisena normina universalismin on katsottu viittaavan kulttuurisen relativismin hylkäämiseen ja heikoimmassa asemassa olevien yhteiskunnallisten ryhmien puolustamiseen (Thérien & Joly 2014, 383). Ihmisoikeuksien universalismin ohella ihmisoikeuksia määrittää usein käsitys vapaudesta ja tasa-arvosta, ja lisäksi ne edellyttävät poliittisen ja oikeudellisen täytäntöönpanoon vaadittavia rakenteita (Bielefeldt 2012, 16). Yleismaailmallisuudesta huolimatta ihmisoikeudet edellyttävät oikeuttamista ja ne ovat tietyllä tapaa rajoitettuja siten, että kaikki ihmiselämän eri ulottuvuudet eivät ole ”oikeuksia”.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuudesta huolimatta sitä normina myös kiistetään. Esimerkiksi ihmisoikeuksien kulttuurisella relativismilla viitataan tarpeeseen huomioida yhteiskunnallinen konteksti ihmisoikeuksien tunnistamisessa ja täytäntöönpanossa (relativismin ja universalismin suhteesta esim. Addo 2010; Mende 2021). Heiner Bielefeldtin (2012, 3) mukaan ihmisoikeusdokumenttien universalismin normatiivisuutta onkin historiallisesti kiistetty ja kiistetään edelleen kulttuurisen erilaisuuden nimissä. Ihmisoikeuskeskusteluissa kontekstin tai esimerkiksi kulttuurin erilaisuuden huomioimisen lisäksi relativismilla voidaan viitata myös ihmisoikeuksien arvottamiseen tai oikeuksien haltijoihin valikoivasti suhtautumiseen (ks. UNGA 2018). Edelleen universalismille vastakkaisena on nähty partikularismi, joka käsittelee eroja eri alueiden välillä ja sisällä vallitsevissa uskomuksissa siitä, mikä ja kuka on suojelun arvoinen (Walker 2013, 40). Sellaisenaan partikularismi ja relativismi ovat kompleksisia käsitteitä ja esimerkiksi kulttuurinen erilaisuus omaksuttiin jo 1940-luvulla kyseenalaistamaan ihmisoikeusjulistuksen yleismaailmallisuutta (ks. Bielefeldt 2012, 4). Jack Donnelly (2007, 281) tulkinnan mukaan oikealla tavalla ymmärrettynä ihmisoikeuksien yleismaailmallisuus jättäisi tilaa myös kansallisille, alueellisille ja kulttuurisille erityispiirteille eikä niitä siten pitäisi tarkastella toisiaan poissulkevinä. Sekä tieteellisessä keskustelussa että käytännön tasolla on pyritty siirtymään kulttuurisen relativismin ja universalismin kahtiajakoa korostavan debatin yläpuolelle (Fagan & Fridlund 2016). Tämän artikkelin kehyksessä ei ole mahdollista mennä kovin syvälle käsitteellisiin pohdintoihin kulttuurisesta relativismista ja partikularismista, mutta on olennaista huomata, miten universalismia voidaan tarkastella myös niiden kautta.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuuteen liittyy keskeisesti keskustelu myös niiden historiallisista ja juurista. Esimerkiksi Miia Halme-Tuomisaari ja Pamela Slotte (2015, 6) kirjoittavat, miten ihmisoikeuksien kieli ja ideologia ovat väittämättä universaaleja, mutta on erilaisia tapoja jäsentää yhteiskunnallista ja käsitteellistä historiaa, jonka katsotaan muodostavan ihmisoikeuksien perustan. Ihmisoikeuksien on katsottu poliittisena ilmiönä kehittyneen suhteessa länsimaiseen dokumentteihin ja julistuksiin, kuten *Magna Cartaan* (1215), *Habeas Corpus* -säädökseen (1679), Yhdysvaltojen itsenäistymisjulistukseen (1776) tai Ranskan vallankumouksen ihmis- ja

kansalaisyhteisöiden julistukseen (1789) (Kennedy 2006, 177; Mende 2021, 40; Moyn 2017, 85–86). Oikeuksien on katsottu olevan länsimaisen kulttuurin ja historian tuotoksia, ja niiden edistäjät ovat olleet ensisijaisesti länsimaisia organisaatioita, tutkijoita ja aktivisteja. Tämä ei ole ongelma sellaisenaan, mutta siitä voi helposti tulla sellainen, jos uskotaan, että oikeudet ovat universaalisti hyväksytyjä (engl. *good*). Tämä helposti johtaa myös ajatukseen länsimaisen kulttuurin universalismin hyväksymisestä. (Ks. Koskenniemi 2011, 162.) Martti Koskenniemen (ma.) mukaan oikeuksien yleismaailmallisuus on osa ihmisoikeuksien historiaa. Sillä on ajan saatossa tavoiteltu eri asioita, jolloin tästä näkökulmasta katsottuna oikeuksien universalisuus on tietynlaista hegemoniaa. Samansuuntaisesti Halme-Tuomisaari ja Slotte (2015, 6–7) kirjoittavat, kuinka ajatus ihmisoikeuksien perustumisesta tiettyihin tapahtumiin ja ajattelutapaan länsimaissa voi johtaa käsitykseen ihmisoikeusdiskurssin länsimaisuudesta ja siten tietyn ideologisen position muodostumiseen. Myös Bielefeldtin (2012, 10–13) mukaan voidaan erottaa kaksi eri lukutapaa ihmisoikeuksien historiaan: näennäisbiologinen lukutapa (engl. *the quasi-biological reading*) viittaa näkemykseen ihmisoikeuksista tiukasti juurtuneena länsimaiseen traditioon, kun taas poliittinen lukutapa (*the political reading*) painottaa näkemystä ihmisoikeuksista erityisenä modernina tuloksena keskeneräisestä yhteiskunnallisesta oppimisprosessista, joka on tuonut mukanaan erilaisia poliittisia kriisejä ja konflikteja. Siten Bielefeldtin (ma., 13) mukaan ihmisoikeuksien historian osalta merkityksellistä olisikin huomioida yhteinen kokemus epäoikeudenmukaisuudesta, johon ihmisoikeudet mahdollistivat poliittisen vastauksen sen sijaan, että tarkasteltaisiin niiden perimää tietyssä kontekstissa.

Jo ihmisoikeuksien julistuksen laatimisen aikaan oli selvää, että kyse ei ollut mistään yhdysvaltalaisesta tai eurooppalaisesta aloitteesta tai ihmisoikeuksien perinteestä, kuten tämän artikkelin empiirisessä osiossa myös osoitetaan (ks. myös Sikkink 2017 erityisesti Latalaisen Amerikan poliittisten päättäjien ja aktivistien roolista kansainvälisten ihmisoikeuksien puolustajina 1940-luvulta lähtien). Edelleen ihmisoikeusjulistusta koskevassa keskustelussa tuotiin esiin, miten julistuksen luonnos perustui paitsi hallitusten ja yksittäisten ihmisten tekemiin ”satoihin ehdotuksiin” myös yksittäisten YK:n jäsenmaiden lainsäädäntöön tai oikeustapauksiin. Edelleen on korostettu, että ihmisoikeuksien institutionalisoituminen YK:n alkuvaiheissa oli globaalia ja pluralistista. Esimerkiksi YK:n yleiskokouksen ensimmäisessä sessiossa vuonna 1946 useat maat ottivat kantaa ihmisoikeuksiin, kun esimerkiksi Haitin ja Intian delegaatit puhuivat ihmisarvon kuulumisesta kaikille (ks. Mende 2021, 41).

Universalismin periaate ja jäsenmaiden tulkinnat yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen laatimisen kontekstissa

Kansainvälisen politiikan sääntelyssä nähtiin tarve uudistuksille toisen maailmansodan jälkeisellä ajanjaksolla. Ei ollut Risto Wallinin (2005, 11) mukaan sattumaa, että juuri tässä tilanteessa kansainvälisten suhteiden terminologiaan nousivat maailmanyhteisön ja ihmisoikeuksien kaltaiset keskeiset käsitteet. YK:n peruskirjaan sisällytettiin ihmisoikeuksia edistävän kansainvälisen komission perustaminen, jolloin tehtävä varmistettiin myös yhdeksi YK:n perustamisen prioriteeteiksi. Eleanor Rooseveltin johdolla ihmisoikeuskomissio neuvotteli YK:n ihmisoikeusjulistuksen, jossa ensimmäistä kertaa määriteltiin kansainväliset standar-

dit ja ymmärrys ihmisoikeuksista (julistuksen historiasta, esim. Morsink 2000).⁵ Keskeisessä roolissa Rooseveltin lisäksi olivat filosofit P.C. Chang ja Charles Malik. Changin katsotaan tuoneen mukanaan julistukseen uskonnollisen neutraliteetin periaatteen ja dokumentin universaalien luonteen. Malik taas korosti yksilöiden vapauksia ja oikeuksia (ks. Roth 2023). Hans Ingvar Rothin (2023, 5457) tulkinnan mukaan näiden kahden filosofin merkityksen tarkastelu tukee laajemmin myös tulkintaa julistuksen historiasta: keskeisten demokraattisten valtioiden delegaattien sijaan julistuksen kirjoittamisessa mukana olivat uusien, vielä hauraiden, demokraatioiden delegaatit. Ihmisoikeuskomissio koostui 18 jäsenestä ja varsinainen julistuksen teko koostui seitsemästä eri kierroksesta (ks. Morsink 2000, 4). Tässä artikkelissa aineistona ovat rajauksen vuoksi vuoden 1948 yleiskokouksen julistuksen hyväksymistä koskevat keskustelut (engl. *plenary sessions*) (ks. UDHR 1948).

Ihmisoikeusjulistuksen ensimmäinen esitys (esipuhe ja 44 artiklaa) oli Ranskan edustajan René Cassinin käsialaa, ja myös Iso-Britannian, Libanonin ja Yhdysvaltojen edustajat kävivät ehdotuksen läpi (ks. Eide ym. 1992). Lopulta päädyttiin siihen, että Iso-Britannian esitys muodostaisi työversion komission käsittelylle (UN 1947, 526). Vuonna 1947 komissio julkaisi julistuksen ensimmäisen version, jota jäsenmailla oli mahdollisuus kommentoida ja johon komissio teki myöhemmin muutoksia. Syyskuun ja joulukuun välillä vuonna 1948 YK:n yleiskokous äänesti kaiken kaikkiaan yli 1400 kertaa julistuksen sisällöstä. Joulukuussa yleiskokous äänesti julistuksen hyväksymisen puolesta 48 äänen turvin (kahdeksan maata jätti äänestämästä⁶). (UN Department of Public Information 1995, 24.) Rooseveltin mukaan ihmisoikeusjulistus ”oli pitkäaikaisen ja huolellisen debatin tulos, joka perustui eri hallintojen ja henkilöiden näkemyksiin”. Roosevelt myös korosti julistuksen kompromissiluonnetta ja miten kaikki maat, Yhdysvaltain delegaatio mukaan lukien, eivät olleet täysin tyytyväisiä sen sisältöön. (UNGA 1948a, 861.)⁷

Yleismaailmallinen ihmisoikeuksia koskeva julistus

Julistuksen tekoon osallistuneet valtiot erosivat poliittisilta, taloudellisilta, sivistyksellisiltä ja uskonnollisilta näkemyksiltään ja taustoiltaan. Brasilian edustajan⁸ mukaan julistus ei ollut yhden ihmisen, ihmisjoukon tai tietyn poliittisen doktriinin tai filosofisen järjestelmän mu-

5 Ihmisoikeuskomissiossa edustettuina olivat puheenjohtajiston (Yhdysvaltojen Eleanor Rooseveltin, Libanonin Charles Malikin ja Kiinan tasavallan P.C. Changin lisäksi kaksivuotiskaudella Valko-Venäjän neuvostotasavalta, Kiina, Libanon, Panama, Iso-Britannia ja Uruguay, kolmivuotiskaudella Egypti, Ranska, Intia, Iran, Ukrainan neuvostotasavalta ja Neuvostoliitto sekä neljätavuotiskaudella Australia, Belgia, Chile, Filippiinit, Yhdysvallat ja Jugoslavia. Varsinaisen luonnostelukomitean (engl. *drafting committee*) kokoonpanoon kuuluivat kuitenkin Australia, Chile, Kiina, Ranska, Libanon, Neuvostoliitto, Iso-Britannia ja Yhdysvallat. (Ks. Council Secretariat 1947.)

6 Neuvostoliitto, Jugoslavia, Puola, Saudi-Arabia, Tšekkoslovakia, Ukrainan neuvostotasavalta, Valko-Venäjän neuvostotasavalta ja Etelä-Afrikka (ks. UNGA 1948c).

7 Esimerkiksi Yhdysvallat määritteli kannassaan vuonna 1947, että ihmisoikeuskomission tulisi keskittyä seuraaviin oikeuksien kategorisointeihin: 1. yksilönoikeudet (puheenvapaus, informaation vapaus, uskonnonvapaus ja oikeus omaisuuteen), 2. proseduraaliset oikeudet (kuten oikeusturvaan liittyvät), 3. sosiaaliset oikeudet (oikeus työhön ja sosiaaliturva ja oikeus minimistandardien mukaiseen turvaan koskien taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista hyvinvointia) sekä 4. poliittiset oikeudet (oikeus kansalaisuuteen ja osallistumiseen) (ks. UNESCO 1947).

8 Komission tiedossa oli myös muualla hyväksytyt ajankohtaiset ihmisoikeuksia koskevat konventiot, kuten Amerikan valtioiden järjestön (OAS) vuonna 1948 Bogotassa hyväksymä *American Declaration of the Rights and Duties of Man*.

kainen, vaan lopputulos oli sekä monen maan että yhteisen moraalisen ja intellektuaalisen yhteistyön mukainen. (UNGA 1948b, 878.) Julistus oli selkeästi sidoksissa ajalliseen kontekstiinsa: monissa puheenvuoroissa viitattiin toisaalta Presidentti Franklin Delano Rooseveltin neljään vapauteen ja toisaalta taas jakautuneeseen maailmaan sekä fasismin ja natsismin torjuntaan. Ajanjaksoa kuvastaa myös toisen maailmansodan jälkeinen muuttoliike ja rajojen häviäminen. Ihmisoikeuksien määrittely ei välttynyt myöskään kylmän sodan vaikutteilta. Esimerkiksi Neuvostoliitto nosti esiin Yhdysvaltojen sisäistä rasismia ja ehdotti kuolemantuomion kieltämisen lisäystä julistukseen (Kennedy 2006, 179–181).

Iso-Britannian edustaja toivoi, että yleiskokous hyväksyisi julistuksen laajalla enemmistöllä, jotta se voitaisiin esitellä maailmalle todellisena, universaalina dokumenttina (UNGA 1948b, 885). Samalla tapaa Haitin edustaja korosti, miten ensimmäistä kertaa ihmisoikeuksien julistus oli ulottuvuudeltaan universaali (UNGA 1948a, 853).

Huolimatta yleiskokouksessa vallinneesta konsensuksesta julistuksen hyväksymisestä sekä julistuksen muoto että sisältö herättivät vaihtelevia näkemyksiä maiden edustajissa. Esimerkiksi Australian edustaja toi esiin puheenvuorossaan, miten joidenkin maiden toiveissa oli lyhempi julistus, toisten mukaan se taas olisi voinut olla sisällöltään yksityiskohtaisempi (mt., 875), mikä heijastelee eriäviä kantoja ihmisoikeuksien määrittelyssä. Eriävät kannat näkyivät myös julistuksen varsinaisen sisällön kommentoinnissa. Uuden-Seelannin edustaja toi esiin, että kolmannen komitean käsittelyn perusteella ihmisoikeudet eivät olleet missään tietyssä järjestyksessä. Edustaja korosti myös kaikkein mainittujen oikeuksien perustuvanlaatusuutta, jolloin niitä ei ”arvoteta” viitaten universalismin periaatteen yhdistämistä ihmisoikeuksien ei-hierarkkisuuteen ja jakamattomuuteen (ks. UNGA 1948a, 888.)

Universalismi normina

Ihmisoikeuksien kuuluminen kaikille tuli esiin Ecuadorin edustajan kommentissa, jossa todettiin, ”miten poliittinen kamppailu ihmisten yhdistämiseksi kulminoitui 48 maan yhteisymmärrykseen keskeisistä ihmisoikeuksista” (UNGA 1948c, 918). Edustajan mukaan jo pitkään oli etsitty kansainvälistä standardia, jonka seurauksena rauhasta ja ihmisoikeuksien universaalisuuden käsitteestä tulisi ”totta” ja joka voitaisiin yhteisesti hyväksyä. Useat julistuksen oikeuksista perustuivat eri lähteisiin ja ne oli jo kirjattu monien maiden perustuslakeihin. Keskeistä kuitenkin oli, että dokumentti pohjautui ”poliittisiin realiteetteihin eikä utopioihin” (mt., 918). Keskustelussa tuotiin esiin myös näkemys, että tarkoituksena ei ollut pelkästään ihmisoikeuksien määrittely mutta myös, miten niitä voidaan perustaa, mahdolliset rajoitukset ja toisaalta sekä kansalliset että kansainväliset toimet niiden takaamiseksi (UNGA 1948b, 865).

Ranskan edustaja Réne Cassinin mukaan ”päällimmäinen julistuksen uutuus oli sen universaalisuus” (mt., 866). Tämä mahdollisti sekä kansallisia julistuksia laajemman näkökulman että sääntelyn kokoamisen, mikä oli olennaista toimivalle kansainväliselle järjestykselle. Edustaja myös huomautti, että julistus ei ollut yksinomaan tarkoitettu silloisille YK:n jäsenmaille vaan koko ihmiskunnalle (mt., 866). Ranskan edustajan argumentissa universalismi liitettiin myös alueellisuuteen ja esimerkiksi huoltohallintoalueiden asukkaiden oikeuksiin. Julistus oli luonteeltaan poikkeuksellinen ei vain universaalisuutensa mutta myös oikeudelli-

sen merkityksensä takia, ja sen katsottiin olevan kaikkien ihmisten ”suoja” YK:n olemassaolon ajan, kuten Chilen edustaja totesi (UNGA 1948a, 863). Vuoden 1948 YK:n jäsenmäärä oli vasta 48, joten käsitys koko ihmiskunnan oikeuksien määrittelystä oli suhteessa hyvin erilainen verrattuna nykyiseen 193 YK-jäsenmaan kokonaisuuteen. Huolimatta YK:n peruskirjan ihmisoikeusviitteistä ja komissiosta ihmisoikeuksien määrittelylle ja institutionalisoitumiselle oli tarve, mutta pikemminkin julistuksena kuin sellaisenaan sitovana sopimuksena.

Ihmisoikeuksien universalismi toistuu julistusta koskevissa keskusteluissa, mutta sen määrittelyä ei tehdä tarkemmin. Pikemminkin se kuvastaa keskusteluissa ihmisoikeuksien periaatetta ja tavoitetta ja sen uutuutta ihmisoikeuksien kansainvälisen sääntelyn pohjana. Julistus alleviivasi YK:n roolia globaalien, universaalien normien asettamisessa. Edelleen korostui ajatus siitä, että universalismilla viitattiin yhtäältä ihmisoikeuksien institutionalisoitumiseen ja toisaalta niiden toteutumiseen.

Suvereniteetti ja kansalliset intressit vastakkaisina universalismille?

Eri maiden suhtautumiseen vaikuttivat myös sisäpoliittiset kysymykset. Esimerkiksi W.E.B. Du Bois, amerikkalainen kansalaisoikeustaistelija, esitti YK:lle vetoamisen syrjinnästä Yhdysvalloissa. Lisäksi yhdysvaltalaiset konservatiivit vastustivat julistuksessa mainittuja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä kohtia. (Kennedy 2006, 179–181.) Vaikka kansainväliseen ihmisoikeusnormistoon suhtauduttiin myönteisesti, eri maat pitivät kiinni samalla myös omista näkökulmistaan. Esimerkiksi huolimatta Yhdysvaltojen ajamista oikeuksien yleismaailmallisuudesta kansalaisoikeudet eivät toteutuneet täysipainoisesti Yhdysvalloissa kaikkien kansalaisten keskuudessa. Neuvostoliiton taas katsottiin ottavan kantaa sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien puolesta niin kauan kuin se ei uhannut voimassa olevaa hallintoa, ja esimerkiksi Kiinan katsottiin suhtautuvan myönteisesti itsemääräämisoikeuteen ja oikeudenmukaisuuteen eurooppalaisissa kolonioissa, jos se ei johtanut muutospaineeseen kotimaassa. (Lauren 2007, 312–313.)

Ihmisoikeuksia koskevassa yleiskokouksen keskustelussa maiden erilaiset pyrkimykset tulevat selkeästi esille. Esimerkiksi silloisen Neuvostoliiton edustajan Andrei Vyshinskyn mukaan maa oli esittänyt lisäyksiä useampaan artiklaan, joita ei oltu kuitenkaan hyväksytty. Yksi keskeinen kohta edustajan mukaan oli, että julistus ei maininnut valtioiden suvereneja oikeuksia ollenkaan. Edustajan mukaan julistus näytti suosivan reaktiivista kantaa kansallista suvereniteettia vastaan ja siten olevan YK:n peruskirjan vastainen. (UNGA 1948c, 924–925.) Samalla tapaa Jugoslavian edustaja pohti ihmisoikeuksien olemusta ja niiden toteutumista mainitsemalla yksilön korostamisen, yksilön ja yhteisön välisen suhteen korostamisen sijaan (mt., 916).

Tanskan edustajan mukaan perinteinen käsitys valtioiden suvereniteetista oli katoamassa ja toisaalta ihmisyyteen liittyvät aspektit taas toteutumassa. Yleismaailmallinen julistus teki YK:n peruskirjan lupauksista todellisuutta (UNGA 1948b, 891). Myös Ranskan edustaja Cassin viittasi valtioiden suvereniteettiin mutta totesi, että oli kuitenkin mahdotonta tehdä tästä sopimuksen tarpeellisuudesta perustelu ajatukselle, joka ei sisälly peruskirjaan eli, että valtioiden suvereniteetti säilyisi absoluuttisena (UNGA 1948a, 867). Cassin viittasi oikeudellisesti sitovan ihmisoikeussopimuksen tulevan tarpeeseen. Chilen edustajan mukaan

julistusta kritisoitiin etenkin kansalliseen suvereniteettiin puuttumisesta. Julistuksen katsottiin olevan kuitenkin ensimmäinen askel kohti universaaleja oikeuksia (engl. *universal bill of rights*). Julistus ei kuitenkaan ollut oikeudellisesti sitova. Islannin edustaja muun muassa viittasi valtioiden hyvään tahtoon sen toteuttamisessa (UNGA 1948a, 878). Keskustelua käytiin julistuksesta myös pelkästään teoriana tai akateemisena dokumenttina.

Vaikka YK:n jäsenmaiden keskinäiset, eriävät intressit tunnistettiin ja jäsenmailla oli eriäviä näkemyksiä suvereniteetin säilyttämisestä tai sen tunnistamisesta, ihmisoikeuksien universalismin katsottiin olevan yleinen ihmisoikeuksia koskeva periaate, johon jäsenmaat julistuksen hyväksymisen myötä sitoutuivat.

Yleismaailmalliset ihmisoikeudet ja ihmisoikeussopimukset yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen jälkeen

Yleismaailmallisuus ihmisoikeussopimusten näkökulmasta

Ihmisoikeusjulistuksen pohjana olevaa ajattelutapaa on kritisoitu universalismin käsitteen liiallisesta abstraktisuudesta ja pelkistäväydestä, joka ei ota huomioon kulttuurisia eroja. Ihmisoikeusjulistuksen olennaiset käsitteet ja periaatteet, mukaan lukien universalismi, on kuitenkin vahvistettu useissa perättäisissä kansainvälisissä instrumenteissa, jotka kansainvälinen yhteisö on hyväksynyt. (UN Department of Public Information 1995, 25.)

Ihmisoikeusjulistuksen hyväksymisestä huolimatta universalismin periaate ihmisoikeuksien jakamattomuudesta ja ei-hierarkkisuudesta joutui koetukselle melkein heti, mikä konkretisoitui eri valtioiden näkemyksissä ja siten kahtena erillisenä ihmisoikeussopimuksena. Ihmisoikeuksia koskevassa keskustelussa kehittyi jo varhain erilainen käsitys vanhempien demokratioiden ja uudempien valtioiden välillä. Ensimmäisen tulkinnan mukaan ihmisoikeuksia tulisi ensisijaisesti tarkastella kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta länsimaisen oikeustradition mukaisesti. Uudemmat valtiot taas olivat kiinnostuneempia taloudellisten oikeuksien toteutumisesta. (Eichelberger 1965, 75.) Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien (KP-sopimus) erottaminen taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista (TSS-sopimus) pohjautuu YK:n yleiskokouksessa vuonna 1952 hyväksytyyn päätöslauselmaan. Kahden eri sopimuksen kannattajat ja vastustajat yleisesti ottaen olivat samaa mieltä siitä, että ihmisoikeudet ovat toisiinsa linkittyneitä ja keskinäisriippuvaisia. Eroja ei niinkään ollut lopputuloksesta vaan keinoista sen saavuttamiseksi. (UN Department of Public Information 1995, 43.)

Yhtä sopimusta kannattavat korostivat, että ihmisoikeuksia ei voida määritellä niiden tärkeyden mukaan tai kategorisesti, vaan kaikkia oikeuksia pitäisi suojella ja edistää yhdessä, korostaen universalismin periaatetta. Kahta sopimusta kannattavat korostivat, että kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia oli mahdollista suojella oikeusistuimissa, toisin kuin taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Edelliset oikeudet olivat myös suoraan toteutettavissa, kun taas jälkimmäisten kohdalla asteittainen toteutus oli tarkoituksenmukaista. Edelleen ensimmäiset oikeudet koskivat yksilön oikeuksia suhteessa valtion epäoikeudenmukaiseen toimintaan, ja jälkimmäiset taas ovat oikeuksia, joita valtiot voisivat halutessaan edistää. Eri lähtökohdat vaikuttivat myös siihen, miten ihmisoikeuksien toteutumista valvotaisiin joko faktoihin arvionsa perustavan instituution kautta (KP-oikeudet) tai säännöllisen

raportoinnin keinoin (TSS-oikeudet). (Ks. UN Department of Public Information 1995; Kennedy 2006, 183–184.) Monet keskeisistä ihmisoikeussopimuksista kuitenkin nojaavat tiettyihin oikeuksiin tai oikeudenhaltijoihin, eikä niitä sellaisenaan nähdä vastakkaisina toisilleen tai hierarkkisessa suhteessa toisiinsa, lukuun ottamatta esimerkiksi ratifiointimääriä ja sopimusten sisältöä.

Kaikki oikeudet kuuluvat kaikille – Wienin ihmisoikeuksien maailmankonferenssi

YK:ssa 1990-luvulla popularisoitu *All human rights for all* -politiikka oli selkeästi jatkumo yleismaailmalliselle ihmisoikeuksien julistukselle (Thérien & Joly 2014, 379). Huolimatta jäsenmaiden sitoutumisesta ihmisoikeuksien universalismiin 1940-luvun loppupuolelta lähtien oli tarve tuoda universalismin periaate uudelleen keskusteluun. YK:n koordinoima ihmisoikeuksien maailmankonferenssi Wienissä vuonna 1993 alleviivasi ihmisoikeuksien universalismia suhteessa eri maiden ja alueiden erityispiirteisiin sekä historiallisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin ominaisuuksiin, joiden olemassaolon tunnistaminen katsottiin tärkeäksi mutta ei universalismin kanssa toisiaan poissulkeviksi. Seuranneet Wienin julistus (Vienna Declaration) ja toimintaohjelma (Vienna Programme of Action) lopettivat keskustelun ihmisoikeuksien hierarkkisuudesta, ainakin periaatteessa (Richardson 2015, 411).⁹

Toisaalta Wienin konferenssi keskittyi juuri ihmisoikeuksia koskeviin yleisiin periaatteisiin eikä keskustelemaan tietyistä oikeuksista (Forsythe 1995, 300). Ihmisoikeuksien katsottiin olevan jakamattomia ja ei-hierarkkisia, ja niiden korostettiin olevan keskenään riippuvaisia. Julistus painotti, että valtioiden erityispiirteistä huolimatta suvereniteetti ei voi muodostua ihmisoikeuksien universalismin toteutumisen esteeksi. Erityisesti Yhdysvallat korosti universalismia, kun taas ryhmä Aasian maita, mukaan lukien Kiina ja Indonesia, johitivat vaihtoehtoista näkemystä. Maat uhkasivat olla vahvistamatta universalismin periaatetta ja korostavan ihmisoikeuksien relativismia sen sijaan mutta lopulta hyväksyivät päätöslauselman tekstin. (Ma., 300–301.) Päätöslauselmatekstissä huomioidaankin maiden erilaiset piirteet ja periaatteet, mutta todetaan samalla sitoutuminen universalismin periaatteeseen.¹⁰

YK:n ihmisoikeuksien universalismia koskeva normi haastaakin ajatusta suvereniteetista ylimpänä toimivaltana valtioiden sisäisissä asioissa. Edelleen maailmankonferenssissa vuonna 2005 hyväksytty suojeluvastuun periaate (engl. *responsibility to protect*, R2P) edellyttää, että valtioiden suvereniteetti ei voi oikeuttaa ihmisoikeusrikkomuksia (suvereniteetin ja ihmisoikeuksien käsitteen kehittämisestä YK:ssa, esim. Walling 2015). Myöhemmin suojeluvastuun periaate on kuitenkin herättänyt paljonkin keskustelua esimerkiksi turvallisuusneuvoston käytettyä sitä perusteena Libyassa, jossa NATO-operaation katsottiin myös mahdollistaneen regiimin muutoksen ja siten alkuperäisen mandaatin laajentumisen (esim. Gifkins 2016), jolloin valtioiden suvereniteetin loukkaukset katsotaan tapahtuneen humanitarismin varjolla.

9 Tätä edelsi Teheranissa vuonna 1968 järjestetty maailmankonferenssi, jossa tarkasteltiin YK:n ihmisoikeuksia koskevaa kehitystä.

10 "All human rights are universal, indivisible and interdependent and interrelated. The international community must treat human rights globally in a fair and equal manner, on the same footing, and with the same emphasis. While the significance of national and regional particularities and various historical, cultural and religious backgrounds must be borne in mind, it is the duty of States, regardless of their political, economic and cultural systems, to promote and protect all human rights and fundamental freedoms." (UN 1993.)

Suojeluvastuun käsite onkin hyvin politisoitunut ja kiistanalainen luonteeltaan (ks. Tuomi-
nen 2023, 10–11).

Huolimatta 1990-luvun pyrkimyksistä sitoutua universalismin periaatteeseen ja ihmis-
oikeuksiin kokonaisuutena pikemminkin kuin eri oikeuksia koskevana ryppäinä oikeuksia
silti helposti katsotaan omien kansallisten linssien läpi suvereniteettiin vedoten. Esimerkiksi
South–South Human Rights -foorumissa vuonna 2017 annettu Pekingin julistus viittaa uni-
versalismin osalta kansallisiin ja alueellisiin olosuhteisiin sekä painottaa tiettyjä oikeuksia,
kuten kehitystä ja toimeentuloa (esim. Foot 2024). Samalla tapaa Yhdysvallat taas on koros-
tanut kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten
oikeuksien sijaan (esim. Vincent 2010), ja siten maa ei ole esimerkiksi ratifioinut taloudellisia,
sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaa sopimusta.

Ihmisoikeuskomissiosta ihmisoikeusneuvostoon: suvereniteetista ja arvojen hierarkkisuuudesta universalismin periaatteeseen?

YK:n ihmisoikeuksien universalismia koskeva keskustelu aktualisoitui jälleen 2000-luvul-
la, kun ihmisoikeusneuvosto perustettiin korvaamaan entinen ihmisoikeuskomissio vuonna
2006 (UNGA 2006a). Tähän artikkeliin on luettu pöytäkirjaa YK:n yleiskokouksesta, jonka
tavoitteena oli hyväksyä ihmisoikeusneuvoston perustamista esittävä päätöslauselma (UNGA
2006b). Silloinen pääsihteeri Kofi Annan perusteli ennen vuoden 2005 YK:n World Summit
kokousta uutta neuvostoa toteamalla, kuinka ”ihmisoikeusneuvoston perustaminen kuvastaisi
konkreettisesti ihmisoikeuksien kasvavaa merkitystä kollektiivisessä retoriikassamme” (UN
Secretary-General 2005, 1).

Neuvoston oli tarkoitus olla uusi alku ihmisoikeuksien komissiolle, jonka katsottiin olevan
politisoitunut ja epäonnistunut tehtävässään (esim. Lauren 2007; prosessista tarkemmin ks.
Pouliot & Therien 2023). Keskeisimpiä uudistuksia olivat jäsenmaiden valinta suorilla vaa-
leilla yleiskokouksessa, neuvoston siirtäminen YK:n yleiskokouksen alle sekä kaikkia YK:n
jäsenmaita koskeva ihmisoikeuksien määräoikeustarkastelu. Maista esimerkiksi Yhdysvallat
ajoi uudistuksia koskien komission jäsenten valintaa ja päätöksiä ja lopulta jäi kokonaan ul-
kopuolelle katsoessaan uudistusten jääneen riittämättömiksi. Samalla tavoin kuin YK:n ih-
misoikeusjulistuksen hyväksymisen kannalta aiemmin, ihmisoikeusneuvoston perustamista
koskevissa puheenvuoroissa tuotiin korostetusti esiin, että mikään yksittäinen maa ei saanut
tavoitteitaan läpi ja että ratkaisun saamiseksi, joka tulkittiin kompromissiksi, käytiin pitkä
prosessi neuvotteluita.¹¹ Saint Vincent ja Grenadiinien edustaja korostikin, että oli mahdo-
tonta päästä lopputulokseen, jossa kaikkien toiveet olisivat täyttyneet: ”Monenkeskisen pro-
sessin luonteen mukaisesti kompromisseja ja myönnytyksiä tuli tehdä” (UNGA 2006c, 26),
mikä korostaa YK:n luonnetta kansainvälisen yhteistyön keskiössä.

11 Proseduraalisesti poikkeuksellista ihmisoikeusneuvoston perustamista koskevan resoluution kohdalla oli, että
päättäjä ei hyväksynyt konsensusperiaatteen mukaisesti, kuten presidentin aloitteita normaalisti tai YK:n uudis-
tamista koskevia aloitteita (vrt. esim. Pakistanin puheenvuoro UNGA 2006c, 32). Lopullisessa äänestyksessä tyhjää
äänestivät Valko-Venäjä, Iran ja Venezuela sekä vastaan Yhdysvaltojen lisäksi Israel, Marshallinsaaret ja Palau.

Ihmisoikeuksien universaalisuus luovuttamattomina, jakamattomina ja toisiaan täydentävinä oikeuksina

Myös ihmisoikeusneuvoston perustamista koskeissa keskusteluissa universalismin näkökulmaa tuotiin esiin, ja sen mukaisesti ihmisoikeuksia korostettiin luovuttamattomina, jakamattomina ja toisiaan täydentävinä esimerkiksi sukupuolesta, uskonnosta ja iästä riippumatta. Avatessaan keskustelun ihmisoikeusneuvoston perustamisesta yleiskokouksen presidentti Jan Eliasson korosti, että ehdotettu esitys pohjautui ”universalismin”, ”objektiivisuuden”, ”puolueettomuuden” ja ”valikoimattomuuden” periaatteisiin sekä ajatuksiin kansainvälisestä dialogista ja yhteistyöstä ohjaten neuvoston toimintaa (UNGA 2006c, 2).

Keskusteluissa nousi esiin myös ihmisoikeuksia koskevien käsitysten moninaisuus. Meksikon edustajan puheenvuorossa todettiin, miten maat edelleen suhtautuivat eri tavoin ihmisoikeuksiin. Toisten mukaan ihmisoikeudet ovat paras tapa edistää ihmisarvoa ja laajempaa vapautta, toiset taas näkevät ne ”välttämättömänä pahana” tai asiana, jota on hankala toteuttaa suhteessa tiettyihin olemassa oleviin tapoihin, ideologioihin näkemyksiin tai käytänteisiin harjoittaa julkista valtaa. Kansainvälisen yhteisön seuraava haaste, johon neuvosto myös välttämättä törmää, on tuoda yhteen nämä eri näkemykset, jotta saavutettaisiin universalismin periaate ja ihmisoikeuksia edistettäisiin tehokkaasti. (Mt., 7.)

Norjan edustaja korosti erikseen, miten ihmisoikeudet ovat universaaleja oikeuksia. Neuvoston pyrkimyksenä oli ihmisoikeuksien suojeleminen ja edistäminen, johon kaikkien valtioiden tulisi sitoutua ja sitä tukea. Myös Chilen edustaja toi esiin puheenvuorossaan, miten maalla oli ollut aktiivinen rooli neuvotteluissa, joiden tarkoituksena oli vahvistaa ja uudistaa ihmisoikeuksien suojelemisen mekanismeja ja nimenomaan kaikkia ihmisoikeuksia mukaan lukien poliittiset ja kansalaisoikeudet sekä sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset oikeudet. (Mt., 12.) Tällöin oikeuksia ei tulisi tarkastella toisistaan erillisinä. Samalla tavoin Sveitsin edustaja totesi, että osalle jäsenmaista neuvosto merkitsee uutta sitoumusta universaalien ihmisoikeuksien edistämiseen. Edustaja toi myös esiin erityisesti kehityksen (engl. *right to development*) käsitteen, jonka nähtiin olevan tärkeä useimmille YK:n jäsenmaille. Puheenvuorossaan Sveitsin edustaja korosti myös maan sitoutumista ihmisoikeuksien edistämiseen kaikkialla ilman erottelua. (Mt., 11.)

Ihmisoikeuksien poliittisuus universalismia heikentävänä tekijänä?

Liechtensteinin edustajan mukaan ihmisoikeusdiskurssi YK:ssa on pohjimmiltaan poliittista. Edustaja kuvasi puheenvuorossaan, miten toiset YK:n jäsenmaista uskovat, että yksiselitteiset lausunnot vakavista ja systemaattisista ihmisoikeusloukkauksista ovat YK:n toiminnan tukipilari, kun taas toisten maiden näkemysten mukaan lähtökohta melkein aina on ihmisoikeuksien heikentäminen erilaisilla kaksoisstandardeilla ja valikoivuudella. Tämä ristiriita ei tule katoamaan, mutta uuden neuvoston perustaminen auttaa aloittamaan puhtaalta pöydältä. (UNGA 2006c, 19.) Edustajan puheenvuorossa korostuvat erilaiset näkemykset erimerkiksi ihmisoikeuksien tarkastelussa maakohtaisesti. Edelleen keskusteluissa toistuu myös ajatus suvereniteetin noudattamisesta niin, että neuvoston ei tulisi puuttua maiden sisäisiin asioihin (esim. Syyria edustajan puheenvuoro) ja sen tulisi ottaa huomioon mahdolliset ihmisoikeusloukkaukset miehitystilanteissa. Näkemys haastaa ihmisoikeuksien universaalien suojele-

periaatteen, jos arvotetaan, missä ihmisoikeuksien edistäminen ja suojeleminen on oikeutettua ja kenen oikeuksia suojelemaan.

Monissa puheenvuoroissa nostettiin esiin ihmisoikeuksia koskevaa problematiikkaa YK:ssa, johon kuuluivat universalismin periaatteeseen sitoutumisesta huolimatta esimerkiksi mahdolliset suvereniteetin loukkaukset ihmisoikeuksien varjolla (ns. kaksoisstandardit), ihmisoikeuksilla politikointi sekä valikoiva suhtautuminen ihmisoikeusrikkomuksiin. Poliittisen päätöksenteon esittäminen ihmisoikeuksien lähtökohtana tai perustana ei tule esille juuri ollenkaan keskusteluissa, vaikka maat tunnustavatkin ihmisoikeuksien suojeleminen ja edistämisen tarpeen kansainvälisellä tasolla.

Universalismi edustuksellisuutena

Ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä ongelmalliseksi katsottiin, että uuden neuvoston jäsenyys ei ollut lähtökohtaisesti kaikille avoin, vaan jäsenyydestä äänestetään. Liechtensteinin edustajan mukaan kuitenkin nimenomaan se fakta, että mikään yksittäinen maa ei ole neuvoston pysyvä jäsen, heijastaa ihmisoikeuksien universalismia, ja tätä periaatetta tulisi noudattaa myös tulevaisuudessa (UNGA 2006c, 18).

Ihmisoikeusneuvostoa koskevan keskustelun lopuksi yleiskokouksen presidentti Eliasson totesi, että on tärkeää huomata ihmisoikeuksien osalta aihetta koskeva ”omistajuus”. Ihmisoikeudet eivät ole ”etelä-pohjoinen-kysymys”. Eliasson totesi myös, että ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta tulee paitsi noudattaa mutta myös yleismaailmallisesti kunnioittaa viitaten eri maiden eriäviin näkemyksiin. Eteenpäin päästäkseen ihmisoikeustyön tulee perustua ”dialogiin” ja ”yhteistyöhön”. Eliassonin argumenttia voi tarkastella näkökulmasta, jossa liiallisen arvopohjaisuuden korostaminen voi rajata maita monenkeskisen ihmisoikeuspolitiikan ulkopuolelle. Universalismia ei siis tullut nähdä ihmisoikeuksia rajoittavana tekijänä, vaan erityisen tärkeää oli kunnioittaa erilaisia kulttuureja, sivilisaatioita ja uskontoja YK:n instituutioissa. (Mt., 35–36.)

Kuvaavaa myös on, että uuden instituution perustamisesta päätettiin YK:n yleiskokouksessa, jossa kaikilla mailla on yhtäläinen yksi ääni ja puheenvuoro-oikeus. Ihmisoikeusneuvoston uudistamispyrkimyksistä huolimatta se ei ole immuuni kritiikille. Edelleen keskustelua herättävät esimerkiksi ihmisoikeusneuvoston jäsenyys ja sen tekemät päätökset, jotka usein liittyvät maiden ihmisoikeustilanteiden arviointiin. Neuvoston perustamista koskevissa puheenvuoroissa monet maat viittasivat jäsenmaiden omaan vastuuseen valita vain ihmisoikeuksia edistäviä valtioita neuvostoon. Neuvosto esimerkiksi kuitenkin vesitti Venäjän jäsenyyden sen hyökättyä Ukrainaan sitä seuranneiden ihmisoikeusrikkomusten takia ja tilalle valittiin Tšekki. Venäjä ei myöskään tullut uudelleen valituksi neuvostoon vuonna 2023. Ihmisoikeusneuvoston agendan kritisointi ei myöskään kokonaan loppunut neuvoston perustamiseen. Aiemmin sitä arvosteltiin muun muassa Israelia koskevien päätöslauselmien määrän takia, jota presidentti Trumpin ensimmäisen kauden Yhdysvallat käytti perusteena jättäytymällä kokonaan ihmisoikeusneuvoston ulkopuolelle (ks. Haley 2018).

Universalismi retorisena strategiana

Ihmisoikeusneuvoston päätöksissä universalismia käytetään myös maiden omien tavoitteiden edistämiseen. Esimerkiksi heinäkuussa 2021 neuvoston 47. istunnossa käsiteltiin Kiinan aloitetta kaikkien ihmisoikeuksien suojelemiseksi (taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet, kansalaisoikeudet sekä poliittiset oikeudet ja oikeus kehitykseen). Päätöslauselmaa sponsorivat muun muassa myös ihmisoikeusneuvoston ulkopuoliset maat kuten Syyria ja Valko-Venäjä, jäsenmaiden, kuten Kuuban ja Venezuelan lisäksi. Se hyväksyttiin äänin 31–14 (kaksi tyhjää), jossa vastaan äänestivät esimerkiksi Ranska, Itävalta ja Tanska (ks. tarkemmin UNHRC 2021a). Päällisin puolin päätöslauselma vaikuttaa ihmisoikeuksien universalismin periaatetta tukevalta. Puheenvuoroissa kiiteltiin Kiinaa kahdesta epävirallisesta konsultatiosta ennen päätöslauselman tuomista käsittelyyn. Sen puolesta puhuneiden Pakistanin, Venezuelan, Kuuban ja Kamerunin (sekä Kiinan) edustajan näkemyksen mukaan keskiössä oli etenkin kehitys (engl. *development*). Keskustelussa edustajat viittasivat myös yleismaailmalliseen hyväksyttävyyteen ja rakentavan dialogiin tarpeeseen ihmisoikeuksia koskevassa keskustelussa. (Ks. UNHRC 2021b.)

Itävallan edustaja käytti puheenvuoron, johon neuvoston EU-maat yhtyivät ennen äänestystä (engl. *explanation of votes*). Puheenvuorossa korostettiin, miten Kiinan tekemä aloite itse asiassa ei ainoastaan aliarvioinut ihmisoikeusjärjestelmää sekä kehitystä pitkällä aikavälillä, vaan loi myös vahingollisen narratiivin kehityksen kohottamisesta asiakysymyksenä ihmisoikeuksien yläpuolelle. Edustaja toi esiin fokuksen siirtymisen ihmisoikeuksiin perustuvasta kehityksestä kehitykseen perustuviin ihmisoikeuksiin, minkä lisäksi päätöslauselmassa aliarvioitiin myös yksilöiden asemaa oikeuksien haltijana ja toisaalta valtioiden vastuuta niiden toteuttamisessa. Samanaikaisesti päätöslauselmassa viitattiin vain osaan universaalisti hyväksytyihin arvoihin ja prosesseihin, mikä tuotiin esiin Itävallan edustajan puheenvuorossa. Samalla tavalla Japanin edustajan puheenvuorossa korostettiin, että päätöslauselman fokus oli liiaksi kehityksessä ihmisoikeuksien kustannuksella ja ongelmallista oli myös uudet käsitteet, kuten ”jaettu tulevaisuus” (engl. *shared future*) ja kehityksen tulkitseminen tietystä näkökulmasta (engl. *people-centred development of the people, by the people and for the people*), joilla ei ollut vastinetta ihmisoikeuskielessä. Itävalta halusi päätöslauselmasta äänestettävän, vaikka Kiinan esitys lopulta hyväksyttiin. (Ks. UNHRC 2021b.) Kielenkäyttö on keskeisessä roolissa ihmisoikeusnormiston luomisessa ja ylläpitämisessä. Viittaamalla universalismiin voidaan samalla pyrkiä heikentämään ajatusta ihmisoikeuksien jakamattomuudesta ja hierarkkisuudesta ja korostaa tiettyä näkökulmaa oikeuksien edistämiseen ja suojeeluun.

Lopuksi

Suurin osa YK:n jäsenmaista on hyväksynyt YK:n ihmisoikeuksia koskevat periaatteet, sopimukset ja mekanismit. YK on globaali foorumi erilaisia normeja ja politiikkasuosituksia koskevalle keskustelulle ja lopulta hyväksynnälle. Ihmisoikeuksien voidaankin katsoa olevan erityinen politiikan tila, jossa niin valtiolliset kuin ei-valtiolliset toimijat ajavat omia arvojaan ja normejaan (Guterres 2020; Thérien & Joly 2014, 379), jotka voivat olla ihmisoikeuksien universalismia heikentäviä tai tukevia.

Universalismi on tietty ideaali tavoiteltava, jota vasten voi peilata ihmisoikeuksien toteutumista, täytäntöönpanoa ja niihin sitoutumista. Kuitenkin jo ihmisoikeuksien julistuksen hyväksymisen yhteydessä korostettiin kompromissia ja sitä, miten eri mailla oli eriäviä tulkintoja siitä, mitä julistukseen tulisi sisällyttää ja missä muodossa se tulisi hyväksyä. ”Universaalit” ihmisoikeudet ja käsitys universalismista ovat siten syntyneet kansainvälispoliittisen prosessin seurauksena ja universalismin periaatteeseen sitoutumisesta huolimatta sen sisältö on usein ollut keskustelun kohteena. Erityisesti 1990-luvulla oli tarvetta palata ihmisoikeuksia koskevan universalismin periaatteeseen, jolloin painopiste oli etenkin ihmisoikeuksien jakamattomuudessa ja ei-hierarkkisuuudessa. Myöhemmin YK:n ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä käydyissä keskusteluissa universaalit ihmisoikeudet olivat jälleen pohjana ymmärrykselle ihmisoikeuksista, mutta saman aikaan huomioitiin dialogin tarve keskusteluissa ihmisoikeuksista ja tarve huomioida kulttuurisia ja yhteiskunnallisia erityispiirteitä yhdessä universalismiin sitoutumisen kanssa. Universalismin periaate oli hyväksytty mutta siihen sitoutuminen herätti kysymyksiä. Yksittäiset jäsenmaat ovat YK:n peruskirjan mukaisesti sen jäseniä ja keskeisiä toimijoita. Jäsenmailla on eriäviä näkemyksiä ihmisoikeuksien merkityksestä ja esimerkiksi siitä, miten ihmisoikeudet ovat osa maiden ulkopoliittikkaa. Jo ihmisoikeusjulistuksen aikaan oli ilmeistä, että maat tulkitsivat oikeuksia ja universalismin periaatetta omista lähtökohdistaan, jolloin keskeisenä tekijänä on myös maiden käsitys suvereniteetista ja sen mahdollisesta rajoittamisesta. Toisaalta korostamalla ihmisoikeuksien universalismia maiden voidaan nähdä tukevan ajatusta kansainvälisen yhteisön ja yhteistyön merkityksestä ihmisoikeuksien suojelemisessa ja edistämisessä.

Keskusteluissa universalismia tulkittiin myös normina, jonka tulisi olla ihmisoikeuksia ja niiden suojelua ja edistämistä koskeva periaate. Universalismi linkittyi myös edustuksellisuuteen yhtäältä niin, että ihmisoikeuksien ei pitäisi olla YK:n jäsenmaita jakava periaate ja ihmisoikeuksiin liittyy dialogi ja yhteistyö, ja toisaalta vastakkaisena käsityksenä siitä, että erityisesti ihmisoikeuksien edistämisestä ja suojelemisesta vastaavien toimijoiden tulisi olla sitoutuneita käsitykseen ihmisoikeuksien universalismista. Universalismi voidaan tulkita myös retorisenä strategiana maiden välisessä kommunikaatiossa suhteessa, joka ilmentää maiden välisiä erilaisia intressejä ja näkemyksiä.

Mielenkiintoinen aspekti linkittyi ihmisoikeuksien osalta politiikkakäsitykseen, joka helposti tulkitaan kielteisesti, universalismille vastakkaisena, kuten esimerkiksi artikkelin alussa esitetty pääsihteerin Guterresin näkemys ihmisoikeuksien käyttämisestä poliittisiin tarkoituksiin. Ihmisoikeudet ja käsitys niiden universalismista kuitenkin pohjautuu poliittiseen keskusteluun (vaikka sitä voidaan yhtäläisesti tulkita myös oikeudellisena, historiallisena, moraalisenä tai vaikkapa eettisenä), ja ihmisoikeuksien politisointi voidaan nähdä myös niitä tukevana prosessina, kysymyksenä, joka nostetaan agendalle ja josta käydään keskustelua.

Artikkelissa tarkastellut ajanjaksot heijastelivat kahta hyvin erilaista kontekstia, joista ensimmäisessä kyse oli ihmisoikeuksia koskevan julistuksen hyväksymisestä ja toisessa taas ihmisoikeusnormeja edistävän instituution perustamisesta. Artikkelissa tarkastellut tapaukset kuitenkin ilmentävät tarvetta tarkastella universalismin periaatetta ja ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä. Ne osoittavat myös, että universalismi ihmisoikeuksia koskevana periaatteena on

edelleen ”ratkaisematta”. Artikkelissa tarkasteltujen YK:ssa käytyjen ihmisoikeuksia koskevien keskustelujen perusteella universalismi näyttyy retorisenä topoksena, jonka avulla voidaan myös tarkastella YK:n roolia, valtioiden suvereniteettikäsitteitä ja ihmisoikeuksia koskevien näkemysten moninaisuutta, ei niinkään pelkästään ihmisarvona tai ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta koskevana periaatteena, jotka lähtökohtaisesti universalismiin liitetään.

Kiitokset

Tämä artikkeli on toteutettu osana Koneen Säätiön rahoittamaa tutkimushanketta *Yhdistyneiden kansakuntien legitimitetti ja ylikansalliset haasteet*. Kiitos myös vertaisarvioitsijoille rakentavista kommentteista käsikirjoitukseen.

Lähteet

- Addo, Michael K. (2010): ”Practice of United Nations human rights treaty bodies in the reconciliation of cultural diversity with universal respect for human rights”. *Human Rights Quarterly*, 32(3), 601–664. <https://doi.org/10.1353/hrq.2010.0012>
- Alston, Philip & Frédéric Mégret (2020): ”Introduction. Appraising the United Nations human rights regime”. Teoksessa: F. Mégret & P. Alston (toim.) *The United Nations and human rights. A critical appraisal*. 2. painos. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/law/9780198298373.003.0001>
- Arnold, Rainer (2013): ”Reflections on the universality of human rights”. Teoksessa: R. Arnold (toim.) *The universalism of human rights*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-4510-0_1
- Bielefeldt, Heiner (2012): ”Philosophical and historical foundation of human rights”. Teoksessa: C. Krause & M. Scheinin (toim.) *International protection of human rights: A textbook*. Åbo Akademi University Institute for Human Rights.
- Björkdahl, Annika (2002): ”Norms in international relations: Some conceptual and methodological reflections”. *Cambridge Review of International Affairs*, 14(1), 9–23. <https://doi.org/10.1080/09557570220126216>
- Buchanan, Allen (2010): *Human rights, legitimacy and the use of force*. Oxford University Press.
- Council Secretariat (1947): ”Commission on Human Rights”. *World Affairs*, 110(4), 252–256.
- Creutz, Katja (2021): ”Nordic experiences in the UN Human Rights Council: A tour d’horizon of 2019 with Iceland and Denmark”. *Nordic Journal of Human Rights*, 39(1), 18–32. <https://doi.org/10.1080/18918131.2021.1942607>
- Donnelly, Jack (2007): ”The relative universality of human rights”. *Human Rights Quarterly*, 29(2), 281–306. <https://doi.org/10.1353/hrq.2007.0016>
- Dukalskis, Alexander (2023): ”A fox in the henhouse: China, normative change, and the UN Human Rights Council”. *Journal of Human Rights*, 22(3), 334–350. <https://doi.org/10.1080/14754835.2023.2193971>
- Eichelberger, Clark M. (1965): *UN. The first twenty years*. Harper & Row publishers.
- Eide, Asbjørn, Gudmundur Alfredsson, Göran Melander, Lars Adam Rehof, Allan Rosas & Theresa Swinehart (toim.) (1992): *The universal Declaration of Human Rights: A commentary*. Scandinavian University Press.
- Etinson, Adam (toim.) (2018): *Human rights. Moral or political?* Oxford University Press.
- Fagan, Andrew & Hans Fridlund (2016): ”Relative universality, harmful cultural practices and the United Nations’ Human Rights Council”. *Nordic Journal of Human Rights*, 43(1), 21–39. <https://doi.org/10.1080/18918131.2016.1169624>
- Foot, Rosemary (2024): ”Design and rhetorical spaces: China’s human rights strategies in a changing world order”. *Journal of Contemporary China*, 33(150), 1053–1066. <https://doi.org/10.1080/10670564.2023.2299958>

- Forsythe, David P. (1995): "The UN and human rights at fifty: An incremental but incomplete revolution". *Global Governance*, 1(3), 297–318.
- Forsythe, David P. (2000): *Human rights in international relations*. Cambridge University Press.
- Freeden, Michael (1998): *Ideologies and political theory: A conceptual approach*. Oxford University Press.
- Gifkins, Jess (2016): "R2P in the UN Security Council: Darfur, Libya and beyond". *Cooperation and Conflict*, 51(2), 148–165. <https://doi.org/10.1177/0010836715613365>
- Guterres, António (2020): *The highest aspiration. A call to action for human rights*. https://www.un.org/sg/sites/www.un.org.sg/files/atoms/files/The_Highest_Aspiration_A_Call_To_Action_For_Human_Right_English.pdf
- Guterres, Antonio (2024): Secretary-General's remarks to the Human Rights Council, 28.2.2024. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2024-02-26/secretary-generals-remarks-the-human-rights-council>
- Haley, Nikki (2018): Remarks on the United Nations Human Rights Council, 21.6.2018. <https://geneva.usmission.gov/2018/06/21/remarks-on-the-un-human-rights-council/>
- Halme-Tuomisaari, Miia & Pamela Slotte (2015): "Revising the origins of human rights: Introduction". Teoksessa: P. Slotte & M. Halme-Tuomisaari (toim.) *Revisiting origins of human rights*. Cambridge University Press.
- Halme-Tuomisaari, Miia (2011): "'Absolute and undefined': Exploring the popularity of human rights in Finland". *Redescriptions. Yearbook of Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, 15(1), 71–98. <https://doi.org/10.7227/R.15.1.5>
- Hannum, Hurst (2012): "The United Nations and human rights". Teoksessa: C. Krause & M. Scheinin (toim.) *International protection of human rights: A textbook*. Åbo Akademi University Institute for Human Rights.
- Institute for Economics and Peace (2022): *Multilateralism index: Pilot report*. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2022/09/Multilateralism_Index.pdf
- Kelsen, Hans (1951): *The law of the United Nations*. Stevens and Sons Limited.
- Kennedy, Paul (2006): *The parliament of man. The United Nations and the quest for world government*. Allen Lane.
- Kivistö, Hanna-Mari (2012): "The concept of 'human dignity' in the post-war human rights debates". *Res Pública. Revista de Filosofía Política*, 15, 99–108.
- Kivistö, Hanna-Mari (2013): *Debating right to asylum: A conceptual and rhetorical reading of the German post-war deliberations*. Jyväskylän yliopisto.
- Koskenniemi, Martti (2011): *The politics of international law*. Hart Publishing.
- Lauren, Paul Gordon (2007): "To preserve and build on its achievements and to redress its shortcomings. The journey from the Commission on Human Rights to the Human Rights Council". *Human Rights Quarterly* 29, 307–345.
- Mende, Janne (2021): "Are human rights western – And why does it matter? A perspective from international political theory". *Journal of International Political Theory*, 17(1), 38–57. <https://doi.org/10.1177/1755088219832992>
- Morsink, Johannes (2000): *The universal declaration of human rights: Origins, drafting and intent*. University of Pennsylvania Press.
- Moyn, Samuel (2010): *The last utopia: Human rights in history*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Moyn, Samuel (2017): *Human rights and the uses of history*. Verso.
- Palonen, Kari (2003): "Four times of politics: Policy, polity, politicking and politicization". *Alternatives: Global, Local, Political*, 28(2), 171–186. <https://doi.org/10.1177/030437540302800202>
- Palonen, Kari (2005): "Political theorizing as a dimension of political life". *European Journal of Political Theory*, 4(4), 351–366. <https://doi.org/10.1177/1474885105055983>
- Pouliot, Vincent & Jean-Philippe Therien (2023): *Global policymaking. The patchwork of global governance*. Cambridge University Press.

- Ramcharan, Bertrand G. (2011): *The UN Human Rights Council*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203806678>
- Richardson, Lucy (2015): "Economic, social and cultural rights (and beyond) in the UN Human Rights Council". *Human Rights Law Review*, 15(3), 409–440. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngv016>
- Roshchin, Evgeny (2017): "The Hague conferences and 'international community': A politics of conceptual innovation". *Review of International Studies*, 43(1), 177–198. <https://doi.org/10.1017/S0260210516000267>
- Roth, Hans Ingvar (2023): "P.C. Chang and Charles Malik: The two philosophers of the Universal Declaration of Human Rights". *Human Rights Quarterly*, 45(4), 545–567. <https://doi.org/10.1353/hrq.2023.a910487>
- Samarsinghe, Natalie (2018): "Human rights: Norms and machinery". Teoksessa: T. G. Weiss & S. Daws (toim.) *The Oxford handbook on the United Nations*. Oxford University Press.
- Sikkink, Kahtryn (2017): *Evidence for hope: Making human rights work in the 21st century*. Princeton University Press.
- Skinner, Quentin (1978): *The foundations of modern political thought 1: The renaissance*. Cambridge University Press.
- Thérien, Jean-Philippe & Philippe Joly (2014): "All human rights for all: The United Nations and human rights in the post-cold war era". *Human Rights Quarterly*, 36, 373–396. <https://doi.org/10.1353/hrq.2014.0018>
- Tuominen, Hanna (2022): "Euroopan unioni sukupuolten tasa-arvon, seksuaalivähemmistöjen ja ihmisoikeuspuolustajien puolustajana YK:n ihmisoikeusneuvostossa". *Kosmopolis*, 52(3), 9–29.
- Tuominen, Hanna (2023): "Finland's role in the promotion of responsibility to protect at the United Nations". *Nordic Journal of Human Rights*. <https://doi.org/10.1080/18918131.2023.2284492>
- UDHR (1948): Universal Declaration of Human Rights. Drafting History. <https://research.un.org/en/undhr/ga/plenary>
- Ulkoministeriö (2024/1948): YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen käännökset. https://um.fi/documents/35732/0/UDHR_suomennos.pdf/6ac83870-f353-965e-fc4c-b0dbef95931d?t=1701958455409
- UN (1947): *Yearbook of the United Nations 1946–47*. United Nations. <https://doi.org/10.18356/4a346b95-en>
- UN (1993): Vienna declaration. United Nations. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>
- UN Department of Public Information (1995): *The United Nations and human rights 1945–1995*. United Nations blue books series. <https://digitallibrary.un.org/record/205690>
- UNESCO (1947): Commission on human rights. United States proposal regarding an International Bill of Rights. United Nations Economic and Social Council, 28.1.1947. <https://undocs.org/E/CN.4/4>
- UNGA (1948a): United Nations General Assembly 180th plenary meeting, 9.12.1948.
- UNGA (1948b): United Nations General Assembly 181st plenary meeting, 10.12.1948.
- UNGA (1948c): United Nations General Assembly 183rd plenary meeting, 10.12.1948.
- UNGA (2006a): Resolution adopted by the General Assembly. United Nations General Assembly, 15.3.2006. Human Rights Council, A/RES/60/251.
- UNGA (2006b): United Nations General Assembly 60th session. Agenda items 46 and 120. 24.2.2006, A/60/L.48.
- UNGA (2006c): United Nations General Assembly 72nd plenary meeting. Agenda items 46 and 120 (continued). 15.3.2006, A/60/PV.72.
- UNGA (2018): Universality, cultural diversity, and cultural rights. United Nations General Assembly, 25.7.2018, A/73/227.
- UNHRC (2016): United Nations Human Rights Council 32nd session. A/HRC/RES/32/2.

- UNHRC (2021a): The contribution of development to the enjoyment of all human rights. United Nations Human Rights Council, A/HRC/47/L.24. https://hrcmeetings.ohchr.org/HRCSessions/RegularSessions/47session/DL_Resolutions/A_HRC_47_L.24/Result%20of%20the%20vote.pdf
- UNHRC (2021b): United Nations Human Rights Council 47th session, 12.7.2021. A/HRC/47/2.
- UNHRC (2021c): United Nations Human Rights Council 48th session. A/HRC/RES/48/13.
- UNHRC (2021d): United Nations Human Rights Council 50th session. A/HRC/50/27.
- UN Secretary-General (2005): In larger freedom: Towards development, security and human rights for all: Report of the Secretary-General. A/59/2005.
- U.S. Department of State (2020): Commission on Unalienable Rights Report. <https://2017-2021.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Report-of-the-Commission-on-Unalienable-Rights.pdf>
- Vincent, Andrew (2010): *The politics of human rights*. Oxford University Press.
- Walker, Neil (2013): "Universalism and particularism in human rights". Teoksessa: C. Holder & D. Reidy (toim.) *Human rights. The hard questions*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511758553.004>
- Wallin, Risto (2005): *Yhdistyneet kansakunnat organisaationa. Tutkimus käsitteellisestä muutoksesta maailmanjärjestön organisoinnin periaatteissa*. Jyväskylän yliopisto.
- Walling, Carrie Booth (2015): "Human rights norms, state sovereignty, and humanitarian intervention". *Human Rights Quarterly*, 37(2), 383–413. <https://doi.org/10.1353/hrq.2015.0034>
- Waltz, Susan (2001): "Universalizing human rights: The role of small states in the construction of the Universal Declaration of Human Rights". *Human Rights Quarterly*, 23, 44–72. <https://doi.org/10.1353/hrq.2001.0012>
- Yhdistyneet kansakunnat (1956): Peruskirja. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1956/19560001/19560001_2#idm46263581175152
- Zürn, Michael (2018): *A theory of global governance: Authority, legitimacy, and contestation*. Oxford University Press.

Human rights and the United Nations: Balancing between the member states' interests and universalism

Human rights form one of the three founding pillars of the United Nations (UN). The UN's human rights regime, the so-called 'Bill of Rights' includes the Universal Declaration of Human Rights passed by the General Assembly in 1948 as well as the later passed conventions on political and civil rights and social, cultural and economic rights. Human rights discourse is often seen as normative or as an ideational in which the concept of universalism is central. While the principle of universalism is generally accepted, the conception of universalism is by no means without any contestation among the UN member states. This article considers how the UN member states have considered the principle of universalism in respect to human rights by investigating how universalism is used in the political discussions on human rights in the United Nations when the Universal Declaration of Human Rights was formulated in the late 1940's and when the UN Human Rights Council was established in 2006. The idea is to examine human rights in the UN context when the member states have different interests and objectives on the one hand but are still committed to the principle of universalism on the other hand.

Keywords: human rights, United Nations, Universal Declaration of Human Rights, universalism, politics